

Concept of the Community of Fate: A Socio-Philosophical Analysis

UDC 316.27:1

DOI: <https://doi.org/10.15421/172647>**Kovtun Olexandr**Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0002-4781-7638>, kovtuns2008@ukr.net**Berezynets Volodymyr**Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0002-4655-5533>, vberezynets@gmail.com**Lutskevych Natalia**Master, <https://orcid.org/0000-0001-6013-6557>, lutskevich1971@gmail.com*Khmelnitsky Institute of Social Technology of University «Ukraine» (Khmelnitskyi, Ukraine)*

Abstract.

The article offers a socio-philosophical analysis of the concept of the Community of Fate (Schicksalsgemeinschaft) in the context of challenges facing the Ukrainian society during the full-scale war. The theoretical origins of the concept in the works of M. Weber, G. Simmel, and P. Baehr are investigated, along with its political connotations (Nazi rhetoric, contemporary European politics, the Chinese concept of a community with a shared future for mankind).

The aim is to clarify the heuristic and theoretical potential of the Community of Fate as a key social resource for Ukraine's survival, cohesion, and restoration under conditions of military confrontation.

Research Results. The Community of Fate is defined as a type of social community that emerges under the pressure of crisis circumstances and is characterized by intensive social solidarity, group identity, resource mobilization, and collective action aimed at overcoming shared threats. A distinction is proposed between two fundamental principles of its emergence: positive (unification for a common goal) and negative (confrontation against an external threat) Communities of Fate.

It is established that negative consolidation based on coercion (as in authoritarian regimes, for example, Putin's Russia) devalues individual participation and transforms it into fatalism (fate). In contrast, in a community founded on free choice, the individual appropriates the common destiny, transforming it into a part of their own biography, which contributes to the development of their social activity. The concept is relevant for comprehending social cohesion during a crisis and requires further development of empirical indicators.

Keywords: Community of Fate, solidarity, negative consolidation, social convergence, identity

Концепт спільноти долі: соціально-філософський аналіз

Ковтун Олександр, Березинець Володимир, Луцкевич Наталія*Хмельницький інститут соціальних технологій Університету "Україна" (Хмельницький, Україна)*

Анотація.

У статті здійснено соціально-філософський аналіз концепту «спільнота долі» (Schicksalsgemeinschaft / Community of Fate) в контексті викликів, що стоять перед українським суспільством в умовах повномасштабної війни. Досліджено теоретичні витoki концепту у творчості М. Вебера, Г. Зіммеля та П. Бера, а також його політичні конотації (нацистська риторика, сучасна європейська політика, китайська концепція спільноти єдиної долі людства). Запропоновано розмежування на позитивну та негативну спільноти долі та визначено ключові характеристики позначуваного цим поняттям явища, що включають соціальну солідарність, групову ідентичність та мобілізацію ресурсів.

Актуальність теми зумовлена необхідністю з'ясування евристичного та теоретичного потенціалу концепту спільноти долі в умовах військового протистояння, де соціальна солідарність, стійкість та мобілізація сил є основним суспільним ресурсом для виживання і відновлення українського суспільства.

Метою статті є з'ясування евристичного і теоретичного потенціалу концепту спільноти долі, а також його важливості для суспільної практики в умовах військового протистояння.

Результати дослідження. Концепт спільноти долі визначається як тип соціальної спільноти, що виникає під тиском кризових обставин, характеризується інтенсивною соціальною солідарністю, мобілізацією групових ресурсів та колективною дією заради подолання спільних загроз. Встановлено, що спільнота долі має два основоположні принципи виникнення: позитивний (об'єднання заради спільної мети) та негативний (протистояння зовнішній загрозі). Показано, що у випадку негативної консолідації на основі примусу (наприклад, в авторитарних режимах, як-от путінська Росія) участь індивіда перестає бути вільним вибором і перетворюється на фатум. У спільноті ж, що ґрунтується на вільному виборі, індивід привласнює спільну долю, перетворюючи її на частину власної біографії, що сприяє розвитку його соціальної активності. З'ясовано, що концепція є релевантною для осмислення соціальної згуртованості в умовах кризи та вимагає подальшої розробки емпіричних індикаторів.

Ключові слова: спільнота долі, солідарність, негативна консолідація, соціальна конвергенція, ідентичність

Вступ.

Актуальність. Попри втому від війни і наростання песимізму, українське суспільство зберігає єдність. Одним із індикаторів цього є рівень громадянської ідентичності, яка після 24.02.22 продовжує утримуватися на безпрецедентно високому рівні (Соціологічний моніторинг, 2025). Та все ж Україна перебуває і, вочевидь, буде перебувати ще тривалий час в умовах, коли ключовою задачею суспільства буде виживання і відновлення. В таких умовах основним суспільним ресурсом є солідарність, суспільна стійкість та мобілізація сил усього суспільства.

У цьому контексті викликає зацікавлення концепт спільноти долі, який досі залишається на периферії української соціальної науки та філософії. Саме тому, варто з'ясувати евристичний і теоретичний потенціал концепту спільноти долі, а також його важливість для суспільної практики в умовах військового протистояння, що і є метою цієї статті.

Важливими завданнями, які ми перед собою ставимо також є, по-перше, обґрунтування застосовності концепту для осмислення українського суспільства в умовах протистояння російській агресії та повоєнного відновлення; по-друге, уточнення аналітичного статусу концепту спільноти долі шляхом розмежування соціально-філософського та політичного смислів.

Аналіз досліджень та публікацій. Концепт спільноти долі сягає своїм корінням соціологічної класики. Ми зустрічаємо його і у Макса Вебера (Weber, 1922), і у Георга Зіммеля (Simmel, 1957). В сучасній науці варто згадати перш за все Пітера Бера та ізраїльського соціолога Віктора Вахштайна (Vakhshtayn, 2019). В українській науці концепт спільноти долі розглядався в контексті пандемії COVID-19 в Україні (Ковтун & Баранова, 2020), а також в дослідженні корпоративної культури (Туленков, 2014). Досить широкий вжиток концепт спільноти долі отримав у політичній риториці, в тому числі і сучасних європейських політиків. В українській соціології та соціальній філософії спільнота долі досі не привертала увагу дослідників.

Виклад основного матеріалу.

Концепт спільноти долі пов'язаний із творчістю класиків соціології - Вебера та Зіммеля, але його історія сходить не тільки до німецької соціологічної класики, але й німецької політики. І саме застосування спільноти долі у полі політики значно ускладнило долю концепту і породило певні перешкоди його застосування уже в сучасній науці.

Варто з цим розібратися. Початково спільнота долі з'являється у німецькому науковому та політичному дискурсі як *Schicksalgemeinschaft*. Тут простіше почати із другої частини цього слова, а саме *Gemeinschaft*. Це – одне з базових понять формальної соціології Тьонніса. Тьонніс протиставляє *Gemeinschaft* дещо

схожому за звучанням *Gesellschaft*. Тьонніс позначає цими поняттями різні типи соціальних зв'язків, які домінують на різних етапах розвитку суспільства. Для *Gemeinschaft* (спільноти) притаманні органічні, тісні, теплі міжособистісні відносини, з усіма їх радощами та прикрощами. Для них притаманні емоційність, душевна близькість. Тьонніс пише: «Будь яке близьке, потаємне, неповторне сумісне життя треба розуміти як життя у спільноті. Суспільство ж – це публічність, це – світ. [...] Вихід же в суспільство є, ніби виходом в чужину» (Тьонніс, 2005). Сам вчений віддає перевагу саме спільноті, яку порівнює із організмом, тобто цілісним, гармонійним утворенням, в якому сумісне життя тривале і достеменне, тоді як суспільство – це життя, яке, на його думку, «скороминуче і позірне». Суспільство – це «механічний агрегат і артефакт». Таким чином, і *Gemeinschaft* і *Gesellschaft* не тільки характеризуються специфічними відносинами між людьми, але й визначають ставлення людей один до одного. Спільнота – перш за все ціле, яке складається з органічно об'єднаних частин, а суспільство – це спочатку частини, які механічно об'єднуються у ціле.

У Георга Зіммеля нас цікавить, навпаки, більше перша частина, а саме *Schicksal* – доля. Центральним в розумінні долі у Зіммеля є поняття події (*Ereignis*). Самі події можна розрізняти за їх важливістю, причинністю, відношенням до суб'єкта. Зіммель говорить про три типи подій: до першого типу подій можемо віднести зовнішні по відношенню до суб'єкта події, які мають власну причинність (казуальність). Це, як правило масштабні події, які призводять до певних наслідків для суб'єкта, але і самі ці події, і їх наслідки мають зовнішній характер, вони підкоряються власному казуальному зв'язку. Це, наприклад, дії політичних еліт, які призводять до воєн. Сюди можна віднести і кліматичну чи економічну кризи. Але незважаючи на їх впливовість, такі події ще не являються людиною як її доля. На іншому полюсі знаходяться події повсякденності, які у розумінні Зіммеля характеризуються більше випадковістю. Наприклад, через морозну погоду в авто міг розрядитися акумулятор і людина не потрапила вчасно на важливу зустріч.

Доля ж з'являється між цими двома видами подій. Наприклад, ми випадково зустріли людину, яка запропонувала нам роботу. Тут і зустрічаються два типи подій: з одного боку зустріч може бути випадковою, тобто не запланованою, а з іншого перед нами стоїть вибір: пристати на пропозицію чи ні. Наприклад, ми вирішуємо все таки пристати. Нове робоче місце змінює наш дохід, задоволеність роботою і життям і т.д. Таким чином, випадкова зустріч, вписується у нашу біографію і стає «доленосною».

Цей середній подієвий пласт пов'язаний із нашими життєвими інтенціями, нашим вибором, навіть якщо ми робимо його в результаті «випадковості». Саме

тут життя суб'єкта набуває спрямованості, а події, які призвели до того «місця» у житті, де він опиняється, набувають логіки і вписуються в біографію. Зіммель зауважує: «те, що чисто казуально ряд подій, які об'єктивно відбуваються, влітається в суб'єктивний ряд, визначається зсередини життя і, сприяючи і нав'язуючи напрям і залежність цього життя, отримує в його аспекті сенс, віднесеність до суб'єкта, - ніби більш-менш зовнішнє, що відбувається за своєю власною причинністю, все-таки якось пов'язане з нашим життям. Там, де відсутній один з цих елементів, ми не говоримо про долю [...]» (Simmel, 1913). Але не всім подіям дано стати частиною долі, адже їх відбувається безліч і велика кількість випадкових подій лише поверхово торкається нашого життя. Таким чином, «можна говорити про поріг долі, про кількість значимих подій, починаючи з якого вони сприяють або перешкоджають ідеї нашого життя» (Simmel, 1913). Тут особливої важливості набуває і поняття порогу смерті, який, ніби відбирає із усієї кількості зовнішніх по відношенню людини подій саме ті, які пов'язані із внутрішнім спрямуванням її життя. Такі події, ніби привласнюються, стаючи біографічними. Можливий і зворотній процес, коли події окремої біографії досягають масштабу «великих», «історичних», таких, що впливають на долі інших. Цей зворотній процес у Зіммеля називається безсмертям.

Доля, яка, як ми бачимо, визначається вибором, який у свою чергу співвідноситься із внутрішньою інтенцією життя, може викликати до життя і специфічні спільноти – а саме *Schicksalgemeinschaft*. Але в їх основі лежить не солідарність, а саме спільність вибору. Учасники організації ультрас футбольного клубу, які згодом закладають основу добровольчого батальйону, таким чином «присвоюючи» собі війну як зовнішню подію або біженці, які в приймаючій країні чи громаді створюють, наприклад, громадське об'єднання.

Макс Вебер дає нам розуміння того, що спільнота долі перш за все спільнота, а отже виступає як цілісне утворення, що якось співвідноситься із іншими спільнотами. Важливим у цьому контексті є фактор ідентичності. Так, наприклад, в контексті расової належності, спільність долі виникає і на певній негативній основі, коли спільнота і її дія як спільноти обумовлюються протиставленням. Вебер говорить про те, що спільність долі людей належних до певної раси обумовлюється антагонізмом (*Gegensätzlichkeit*) відносно іншої раси, яка складається з людей, які сприймаються як відмінні, інші. Вебер пише: «У цьому випадку дія спільності має суто негативний характер і проявляється у відштовхуванні інших та зневаги до них або, навпаки, у забобонному страху перед ними. Цей зовнішній, чим би він не був насправді і хоч би як поведився, відкидається як такий або, навпаки, стає предметом забобонного поклоніння, якщо довго панує» (Weber, 1922).

Варто звернути увагу на концепцію спільноти долі Пітера Бера (Baehr, 2008), яку він використав для осмислення соціальних змін під впливом поширення вірусу SARS на початку 2000-х років у Гонконзі. Бер звертає увагу на те, що соціальні інститути розкриваються під впливом екстремальних та кризових умов. Спільноти долі народжуються саме із таких складних обставин та встановлюють такий спосіб життя, який не міг виявитися у звичайних умовах.

Виникнення спільноти долі пов'язане із ще однією важливою умовою: зламом повсякденності під тиском кризових обставин, які руйнують звичний уклад життя та ділять суспільне життя на періоди "до" та "після". Спільноти долі, як правило, стають результатом травматичних соціальних змін. Тому, зовсім не дивно, що Бер для позначення таких спільнот використовує слово "Fate" (доля, фатум). Не дивно і те, що доля для Бера спільнота долі (*community of fate*) є відповіддю на загрозу, виклик, надзвичайність обставин, які вимагають колективної дії. Так, ізолювані карантинним містом і територією – це приклади спільнот долі. У подібну спільноту у 2003 році епідемія атипової пневмонії (SARS) навесні 2003 року перетворила Гонконг, а повномасштабне вторгнення РФ у 2022 році – Україну.

Бер визначає сім умов, що уможливають виникнення спільноти долі:

1. **Розпізнавання спільної загрози.** Загроза повинна бути усвідомлена як реальна та спільна. Але через провали комунікації це може відбутися не одразу або не відбутися взагалі. У Гонконзі, на початку поширення хвороби, влада замовувала та применшувала проблему. Розпізнавання загрози відбулось завдяки місцевому університету, де і працював Бер. Поширювана у ЗМІ статистика смертності змусила владу визнати проблему, запровадити карантин та ізолювати місто.

2. **Моральна щільність.** У розумінні Бера моральна щільність стосується віри людей у спільність долі з іншими. До змісту цього поняття він також відносить стрімке емоційне зараження, в результаті якого страх і тривога пронизують життя спільноти.

3. **Тривалість випробування.** Це важлива умова за якої спільнота проходить період адаптації та виробляє механізми боротьби. Події, що відбуваються одна за одною впродовж певного часу повинні "згущувати" повсякденність, надавати повідомленням, що пов'язані з екстремальними подіями екзистенціального забарвлення. Випробування, які тривають довго формують нову реальність, вони перестають бути випадковими та вимагають прийняття своєї "невідворотності".

4. **Ізоляція.** На прикладі Гонконгу Бер розглядає ізоляцію не тільки, як формальні обмеження, але й соціальний остракізм, який виявився, зокрема, у

страху родичів, що живуть поза Гонконгом, приймати у себе небезпечних біженців.

5. Матеріальні та організаційні ресурси, які можуть бути використані спільнотою для опору загрозі. Відповідь загрозі у спільнотах долі схожа на організацію спільної оборони в осаджених містах. Для такої організації надзвичайно важливими є ресурси, які можуть бути використані для забезпечення індивідуальної та колективної безпеки.

6. Вісі конвергенції. Соціальна конвергенція є процесом згладження протиріч, консолідації соціальних груп навколо певних спільних інтересів, наприклад, протистояння загрозі. Для успішної конвергенції в соціальних спільнотах повинні виконуватись деякі умови, інакше загроза може навпаки загострити існуючі протиріччя, наприклад, етнічні чи економічні. Тому Бер виокремлює певні культурні підстави колективної солідаризації. До яких належать, перш за все, спільність мови і групової ідентичності. Порівнюючи епідемію в Гонконзі з епідемією віспи в Монреалі (1885 р.), Бер зауважує: «[...] на відміну від Гонконгу епідемія в Монреалі лише загострила існуючі раніше протиріччя. Місто тут же поділося за ознакою етнічності (англійці і ірландці vs. французи), віросповідання (протестанти vs. католики), мови (англофони vs. франкофони) і території (Іст-енд vs. Вест-енд)» (Baehr, 2008). У Гонконзі ж існувала потужна міська ідентичність, коли більшість жителів ідентифікували себе або як «гонконгських китайців», або як «гонконгців» і лише чверть як «китайців» (Baehr, 2008).

7. Виникнення особливих соціальних ритуалів, механізмів підтримки і солідаризації. Важливе значення для виникнення спільноти долі має солідаризація населення та виникнення практик, спрямованих на взаємодопомогу та підтримку. У пандемію в Україні існувала практика безоплатного перевезення лікарів під час локдаунів. В умовах повномасштабного вторгнення відзначимо волонтерський рух та допомогу біженцям в тиллових регіонах, до якої були залучені і держава, і волонтери, і “пересічні” громадяни.

Таким чином, спільнота долі в розумінні Бера складається з людей, пов'язаних в єдине ціле, коли виконуються згадані умови.

Концепт спільноти долі також застосовний і до осмислення соціальних організацій різних типів. Зокрема таких, як господарські (економічні) організації. У цьому контексті спільнота долі виявляє себе у солідарних, об'єднаних спільними організаційними цілями та організаційною філософією трудових колективів. Соціальна інтеграція колективів в межах організації, узгодження індивідуальних, групових та організаційних інтересів і цілей є результатом реалізації культурою організації своїх функцій. Залученість в організаційне життя виявляє себе і через групову ідентичність, і через

відчуття спільної долі індивіда, колективу і організації (Туленков, 2014). У цьому випадку, спільність долі - це не групова реакція на ризики, а позитивне об'єднання заради спільної мети.

Політичні конотації. Драматична доля концепту спільноти долі пов'язана із його міграцією в поле політики, де він стикається з досить відмінним тлумаченням. В нацистській риторикі спільнота долі набуває яскравого націоналістичного відтінку і використовується для позначення національної виключності, культурної гомогенності та моноетнічності Німеччини. Такі уявлення, як відомо, базуються на зневажливому, дискримінаційному ставленні до інших націй та рас, які уявляються як загроза. При такому розумінні участь у спільноті долі перетворюється на неминучість, безальтернативність, передвизначеність. Це - фатум.

Здавалося б, маючи таку історію, доля цього концепту - залишитись маргінальним або й взагалі вийти із активного вжитку і мати суто історичний аспект. Але в сучасній європейській політиці спільнота долі “реінкарнує”.

Наприклад, роздумуючи про необхідність солідарності із Грецією під час кризи Єврозони тодішній прем'єр Люксембургу Жан Ассельборн (Jean Asselborn) говорить: “А що означає спільнота долі? Якщо один потрапляє в біду, всі інші повинні допомогти” (Asselborn, 2011)

Колишня Бундесканцлерка Німеччини Ангела Меркель теж використовувала Schicksalsgemeinschaft стосовно об'єднаної Європи і її спільного мирного майбутнього, що не обмежується “національним егоїзмом” (Merkel, 2012).

Як бачимо, тут на перший план виходить уже не національна шовіністична ексклюзивність, а міжнародна інклюзивність, що є суттєвою зміною в тлумаченні. Спільнота долі формується не як протистояння, а як спільне подолання спільних же проблем при усвідомленні мети - бажаного і прийнятного для спільноти майбутнього.

Китайська версія спільноти долі. Китай просуває своє бачення спільноти долі, а саме загальнолюдської спільноти єдиної долі. Ця концепція (і політика) була презентована Сі Цзіньпіном до 70-річчя ООН і базується вона на чотирьох ключових моментах (Коваль, 2017): 1) світ без страху війни; 2) світ без бідності; 3) відкритий світ.

До реалізації своєї мети, Китай намагається залучати інші країни, в тому числі Європейський союз, акцентуючи увагу на міжкультурній комунікації та свободі переміщень (CGTN, 2025).

В китайській політичній версії спільноти долі, безперечно, є ідеї, які не можуть не імпонувати. Але варто все ж робити “поправку на вітер”. Сьогодні немає особливих складнощів розгледіти під гуманістичними деклараціями антиутопічний устрій китайського суспільства. Знаючи цей факт, а також

враховуючи роль підтримки Китаю російської війни проти України, не можна не засумніватися у щирості цих декларацій.

Тому, виникають очевидні питання: чи є концепція єдиної долі сьогодні не тільки основою зовнішньої політики КНР, а й спробою запропонувати / нав'язати альтернативу глобалізації західного зразка? Відповідь залежить від того чи відповідають реальні дії Китаю гуманістичним деклараціям? Або ж Китай просто веде боротьбу за домінуюче місце в ядрі капіталістичної світ-системи? Важливим для нас є розуміння того, як науковий концепт знову "мігрує" у поле політики.

Таким чином, необхідно визначити основні проекції терміну спільнота долі. Варто розрізняти спільноту долі, по-перше, як наукове поняття; по-друге, як складову політичної риторики.

Зробимо деякі узагальнення.

Перш за все, варто виокремити характерні ознаки спільнот, які в силу обставин перетворюються на спільноту долі: 1) спільнота долі виникає під тиском обставин, які несуть, як правило певні ризики та загрози, а отже вимагають мобілізації соціальних ресурсів. Відзначимо, спільність загрози не завжди є необхідною умовою виникнення спільнот долі; 2) спільнота долі є солідарною спільнотою, яка характеризується чіткою груповою ідентичністю; 3) індивід розділяє спільну долю з іншими членами групи, привласнює її; 4) в спільнотах долі відбувається згладження протиріч.

Із вищесказаного можемо зробити висновок, що спільнота долі має принаймні два основоположні принципи виникнення і функціонування, а саме: негативний та позитивний. Відзначимо, певну подібність із розумінням свободи Ісаєю Берліном. Якщо спрощено, то позитивна свобода – це свобода заради чогось, негативна свобода – всупереч чомусь (Берлін, 1994). Подібним чином пропонуємо подивитись і на типи спільнот долі, які будуються на відповідних принципах, а саме: позитивна спільнота долі та негативна спільнота долі. Розглянемо детальніше.

Позитивна спільнота долі. Суспільна практика рідко коли можлива без подолання різного роду перешкод, але і далеко не завжди подолання перешкод є метою існування спільноти. Тому, спільнота долі може виникати як згуртування та мобілізація людей заради бажаного майбутнього. Така спільнота, на наше переконання, передбачає вільний і відповідальний вибір індивіда розділити долі з іншими в ім'я спільного.

Негативна спільнота долі. Стосовно цього принципу виникнення спільноти долі необхідно зауважити, що негативний не завжди означає дисфункціональний. Адже, будь яка групова ідентичність потребує протиставлення між "ми" і "вони" тобто принципу протиставлення. Цей принцип С. П. Гантінгтон виразив так: "Ми знаємо, ким ми є,

лише після того, як дізнаємось, ким не є, і часто лише тоді, коли знаємо, проти кого ми" (Гантінгтон, с. 13).

Така спільнота є результатом протистояння, наприклад, при опорі військовій агресії (Україна після 24.02.22) або при діях у відповідь на вчинений напад (Ізраїль після 07.10.23). У випадку, коли реальна зовнішня загроза стає екзистенційною, мобілізація соціальних сил є функціональною, адже допомагає спільноті зберегтись. Іншими зовнішніми загрозами, які стають передумовами появи спільноти долі можуть бути природні катаклізми, техногенні катастрофи, епідемії. В усіх цих випадках спільнота гуртується та протистоїть зовнішнім загрозам.

Та чи можуть бути дисфункціональні спільноти долі? Наша відповідь ствердна. Такі спільноти можуть виникати тоді, коли зовнішня загроза ілюзорна або свідомо перебільшена, а відчуття спільної загрози нав'язане. Яскравим прикладом тут є Schicksalschaft у варіанті нацистської Німеччини або путінської Росії. Остання уже давно живе у стані "фортеці в осаді", а правлячий режим конструює образ ворогів, уміло спекулюючи на колективних страхах. Режиму вдається ятрити старі рани російського суспільства, змушуючи оживати біль і жах колективних травм.

Негативний принцип надає відповідного характеру іншим характеристикам спільноти, для описання яких виникають і специфічні поняття, такі як негативна ідентичність ("коли знаємо, ким не є"), негативна консолідація ("коли знаємо, проти кого ми"). Ці поняття Лев Гудков використовував для опису російського суспільства "напіврозпаду": "Зовнішня ворожість лише підкріплює власні внутрішні достоїнства. Тому виникає відчуття, що всі нападають на Росію, всі хочуть її захопити, колонізувати, отримати її багатства" (Гудков, 2005). У цьому контексті нам важливо продемонструвати, що у випадку негативної консолідації доля перетворюється із вибору на фатум.

Особистість у спільноті долі: між примусом і вибором.

З огляду на вищесказане, можемо визначити два основні механізми формування спільнот долі: вільний вибір або примус.

Перший з них не можливий без свободи, без внутрішнього відчуття солідарності з іншими, довіри до інших і зацікавленості у спільному благові. Така участь впливає із внутрішньої свободи і відповідальності людини, усвідомленості спільних інтересів та потреб.

Примус же забезпечується не стільки відкритими репресіями, скільки символічним насильством: пропагандою, маніпуляціями та спекулюванням колективними травмами. Результат такого примусу виявляє себе у масовій апатичності та конформізмі, підтримці режиму у формі байдужості чи непротивлення. У таких умовах вибір набуває ілюзорності.

Тому актуальним є питання щодо місця особистості в спільноті долі.

Скористаємося поглядами на соціальну активність Олени Якуби. На наше переконання, її концепція є досить органічною стосовно концепту спільноти долі. Місце особистості в спільноті визначається її активністю. Дослідниця визначає поняття соціальної активності так: «Соціальна активність особистості — це системна соціальна якість, в якій виражається і реалізується рівень її соціальності, тобто глибина і повнота зв'язків особистості з соціумом, рівень перетворення особистості на суб'єкта суспільних відносин» (Якуба, 1996). Якщо хтось, наприклад, бореться за збереження історичних пам'яток свого міста, то таким чином цей хтось виявляє себе як частину міської спільноти, для якої місто є її спільним місцем життя, об'єктом спільної відповідальності і турботи. Таким чином, соціальна активність, вочевидь, пов'язана із ціннісним та етичним аспектами і вона багато чого говорить про саму соціальність. Якуба зазначає: «поняття соціальної активності дає уявлення про якість соціальності, рівень і характер її реалізації» (Якуба, 1996).

Соціальна активність передбачає розуміння і усвідомлення інтересів спільноти, а також уміння, здатність та активність «самостійного суб'єкта» їх реалізовувати. Якуба серед інших виділяє соціоцентричну соціальну активність, яка пов'язана із інтересами та потребами соціальних спільнот різного рівня. Саме вона більшою мірою відноситься до спільноти долі, адже така активність зв'язує людину з життям спільноти. З цього і випливає, що активна особистість — це «особистість, для якої найвищою цінністю є життя в ім'я суспільних інтересів, життя в гущі соціальних подій, життя, суб'єктивно включене в рух та розвиток суспільних організмів та суспільних процесів» (Якуба, 1996).

Варто наголосити, що може здатись, наче соціальна активність можлива тільки тоді, коли свобода особистості і її приватні життєві інтереси відходять на другий план. Але це не зовсім так. Якуба залишає свободу особистості, адже вільна активність в ім'я інтересів спільноти та її ідеалів неможлива без вільного вибору і прийняття цих інтересів та ідеалів. Хоча творчість Якуби дещо ризикує наразитись на критику за «колективізм» чи надмірне етичне навантаження, все ж її погляди на соціальну активність — це про здатність суспільства виступати єдиним цілим, бути спроможним діяти як ціле, бути спільнотою долі.

І дійсно, Якуба розуміла, що без соціально активної особистості, без включення у спільні справи багатьох людей важко або й неможливо здійснити необхідні суспільні трансформації, які б зробили суспільство економічно розвиненим, демократичним та благополучним. Для нас сьогодні це не менш актуально. Адже здатність протистояти

загрозам знищення, а також ефективно відновлювати і відбудовувати власну країну неможлива у ситуації, коли вона, як наше спільне не потрібна чи байдужа з перспективи вузького приватного інтересу. Тому соціальність особистості за Якубою — це зв'язок окремої людини із соціальним цілим. Ми ж додамо, що соціальність особистості передбачає і спільність долі особистості та спільноти.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Отже, результатами здійсненого нами соціально-філософського аналізу концепту спільноти долі (Schicksalsgemeinschaft) в контексті сучасних викликів, що постали перед українським суспільством, відзначимо вагомий евристичний потенціал концепту для осмислення феноменів солідарності, згуртованості та стійкості в умовах кризових обставин. Рефлексія теоретичних витоків концепту у класиці (М. Вебер, Г. Зіммель, Ф. Тьонніс) та його використання у сучасній соціальній теорії (П. Бер) дозволило визначити концепт спільноти долі як особливий тип соціальної спільноти, яка виникає під тиском екзистенційних загроз і характеризується мобілізацією групових ресурсів та інтенсивною колективною дією заради виживання / відновлення / протистояння / досягнення спільних цілей.

Ще раз відзначимо необхідність розмежування позитивного та негативного принципів виникнення спільноти долі. Позитивна спільнота долі ґрунтується на добровільному об'єднанні заради спільної мети, тоді як негативна спільнота долі формується через протистояння зовнішній загрозі (реальній чи уявній). Критично важливим аспектом є місце особистості у такій спільноті: якщо консолідація відбувається на основі примусу та нав'язаного відчуття спільної загрози (як у випадку авторитарних режимів), участь індивіда перетворюється на фатум, що призводить до конформізму та апатичності. На противагу цьому, у спільноті, що базується на вільному виборі, індивід свідомо привласнює спільну долю, що впливає з його соціальної активності, як реалізації його свободи. Таким чином, концепт спільноти долі є релевантним та застосовним до українського суспільства в умовах тривалого військового протистояння.

Перспективи подальших досліджень.

Подальша розробка теми вимагає зосередження на кількох ключових напрямках: по-перше, необхідною є розробка емпіричних індикаторів для вимірювання явища спільноти долі; по-друге, варто приділити більше уваги науковій рефлексії умов для внутрішньої групової соціальної конвергенції; по-третє, варто більше зосередитись на механізмах привласнення спільної долі, перетворення вимушеності (фатуму) на вільний вибір особистості, як наслідку усвідомленої активності, відповідальності та свободи.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Берлін, І. (1994). *Чотири есе про свободу*. Київ: Основи. https://pdf.lib.vntu.edu.ua/books/2016/Berlin_1994_272.pdf
- Гантінгтон С. П. (2006) *Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку*. Львів: Кальварія,
- CGTN: «Китай і Європа разом будують спільноту єдиної долі людства». Частина 1: Цивілізаційний обмін і взаємне збагачення як рушій співпраці між Китаєм та ЄС. (2025). <https://ukrainian.cgtn.com/2025/04/18/ARTI1744963491763701>
- Коваль О. (2017). Як Китай увійшов до нової епохи. Україна і Китай. №4 (10), 2017. <https://sinologist.com.ua/koval-o-yak-kytaj-uvijshov-novoyi-epohy/>
- Ковтун, О. С., & Баранова, С. С. (2020). *Соціологія здоров'я: проблеми теорії та практики : навчально-методичний посібник*. К.: Університет «Україна». https://hist.km.ua/images/publikatsiji/sotsiologiya_zdorovya_kovtun_o_s_.pdf
- Соціологічний моніторинг «Українське суспільство». Хвиля 2025 року (2025). https://isnasu.org.ua/assets/files/monitoring/presentation_monitoring_2025.pdf?fbclid=iwy2xjawowgfflehu2f1bqixmabicmlketfpm1hxlhuamywzwhizte5c3j0ywwzhchbfawqqmjydm5mtc4odiwdmg5mgabhi5fm1fgmv2fzov2ccnite5zta9jssnif6pm5hlck5xadd_oc_0xfh7r2bl3_aem_jj7qw9hlayznnjyueayqa
- Тулєнков, М., & Ковтун, О. (2014). Типологічні засади корпоративної культури господарської організації. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*, (64), 21–27. <http://soctech-journal.kpu.zp.ua/archive/2014/64/5.pdf>
- Тьоніс Ф. (2005) *Спільнота і суспільство*. Київ: Дух і Літера. 2005. С. 18
- Якуба, О. А. (1996). *Соціологія*. Харків: Константа. <https://staff.tiame.uz/storage/users/432/books/9EDLjz6nSOJQLPSIsahrIbZktbAyBSjSYutAlyWq.pdf>
- Asselborn, J. (2011). Jean Asselborn invité de l'émission «Maybrit Illner». *Gouvernement.lu*. https://gouvernement.lu/fr/actualites/toutes_actualites.gouvernement2024%2Bfr%2Bactualites%2Btoutes_actualites%2Binterviews%2B2011%2B06-juin%2B23-asselborn-illner.html
- Baehr, P. (2008). *Caesarism, Charisma and Fate: Historical Sources and Modern Resonances in the Work of Max Weber*. New Brunswick (U.S.A.), London (U.K.): Transaction Publishers. <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9781315081847>
- Merkel, A. (н.д.). Rede von Bundeskanzlerin Angela Merkel anlässlich des Festaktes 25 Jahre Deutsches Historisches Museum. *Politische Reden*. <https://politische-reden.eu/BR/t/1916.html>
- Vakhshtayn V. "Community of Fate": Towards a Military History of Ideas. *Sociology of Power*. No 4, 2019
- Weber, M. (1922). *Wirtschaft und Gesellschaft (Grundriss der Sozialökonomik, III. Abteilung)*. Tübingen: Mohr-Siebeck. Відновлено з https://www.academia.edu/7660389/Weber_Max_Wirtschaft_und_Gesellschaft
- Simmel, G. (1913). *Das Problem des Schicksals. Philosophische Kultur: Gesammelte Essays* (1919). Відновлено з <https://socio.ch/sim/verschiedenes/1913/schicksal.htm>

REFERENCES

- Asselborn, J. (2011). Jean Asselborn invité de l'émission «Maybrit Illner». *Gouvernement.lu*. https://gouvernement.lu/fr/actualites/toutes_actualites.gouvernement2024%2Bfr%2Bactualites%2Btoutes_actualites%2Binterviews%2B2011%2B06-juin%2B23-asselborn-illner.html
- Baehr, P. (2008). *Caesarism, Charisma and Fate: Historical Sources and Modern Resonances in the Work of Max Weber*. New Brunswick (U.S.A.), London (U.K.): Transaction Publishers. <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9781315081847>
- Berlin, I. (1994). *Four Essays on Freedom*. Kyiv: Osnovy, 1994. 272 pp. https://pdf.lib.vntu.edu.ua/books/2016/Berlin_1994_272.pdf
- CGTN: "China and Europe jointly build a community of shared future for mankind". Part 1: Civilizational exchange and mutual enrichment as a driver of cooperation between China and the EU. (2025). <https://ukrainian.cgtn.com/2025/04/18/ARTI1744963491763701>
- Hantinton, S. P. (2006) *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. Lviv: Kalvariia, 2006. 474 pp.
- Koval, O. (2017). How China entered a new era. *Ukraina i Kytai*. No. 4 (10), 2017. <https://sinologist.com.ua/koval-o-yak-kytaj-uvijshov-novoyi-epohy/>
- Kovtun, O. S., Baranova, S. S. (2020). *Sociology of health: problems of theory and practice : educational and methodological manual*. Kyiv: Unversytet «Ukraina». https://hist.km.ua/images/publikatsiji/sotsiologiya_zdorovya_kovtun_o_s_.pdf
- Merkel, A. (2012). Rede von Bundeskanzlerin Angela Merkel anlässlich des Festaktes 25 Jahre Deutsches Historisches Museum. *Politische Reden*. <https://politische-reden.eu/BR/t/1916.html>
- Simmel, G. (1913). *Das Problem des Schicksals. Philosophische Kultur: Gesammelte Essays*. <https://socio.ch/sim/verschiedenes/1913/schicksal.htm>
- Sociological monitoring «Ukrainian society». Wave 2025 (2025). https://isnasu.org.ua/assets/files/monitoring/presentation_monitoring_2025.pdf?fbclid=iwy2xjawowgfflehu2f1bqixmabicmlketfpm1hxlhuamywzwhizte5c3j0ywwzhchbfawqqmjydm5mtc4odiwdmg5mgabhi5fm1fgmv2fzov2ccnite5zta9jssnif6pm5hlck5xadd_oc_0xfh7r2bl3_aem_jj7qw9hlayznnjyueayqa
- Tulenkov, M., Kovtun, O. (2014). Typological principles of corporate culture of economic organization. *Sotsialni tekhnolohii: aktualni problemy teorii ta praktyky*, (64), 21–27. <http://soctech-journal.kpu.zp.ua/archive/2014/64/5.pdf>
- Tyonis, F. (2005). *Community and Society*. Kyiv: Duxh i Litera.
- Vakhshtayn, V. (2019) "Community of Fate": Towards a Military History of Ideas. *Sociology of Power*. No 4, 2019.
- Weber, M. (1922). *Wirtschaft und Gesellschaft (Grundriss der Sozialökonomik, III. Abteilung)*. Tübingen: Mohr-Siebeck. https://www.academia.edu/7660389/Weber_Max_Wirtschaft_und_Gesellschaft
- Yakuba, E. A. (1996). *Sociology*. Kharkiv: Konstanta. <https://staff.tiame.uz/storage/users/432/books/9EDLjz6nSOJQLPSIsahrIbZktbAyBSjSYutAlyWq.pdf>